

Skolan och kyrkosången.

Ärade mötesdeltagare!

Genom riksdagens beslut har skolans — och nu senast folkskolans — sekularisering blivit en verklighet. Därmed är det lagbundna sambandet mellan skola och kyrka upplöst. Men därigenom har också skolan ett nytt problem, vars lösning i allra högsta grad bör intressera landets organister och kantorer, nämligen *det framtida förhållandet mellan skolan och kyrkosången.*

Ingen torde vilja förneka skolans betydelse såsom grundläggande för församlingssången i våra kyrkor. Hittills har ju också skolan i dess olika former i regel upptagit den kyrkliga sången på sitt program. Utan någon fastslagen enhetlig kurs har den oftast upptagit några allmänt använda alternativ ur svenska mässan samt ett antal av våra vanligaste koraler och därmed skapat en grundstomme för församlingssången. Undantagsvis har skolundervisningen även upptagit enstämiga kyrkliga hymner. — Granskar man våra skolsångböcker, finner man emellertid, att den kyrkliga sången, som ursprungligen varit tämligen allena rådande, numera ganska allmänt undanträngts till förmån för profana sånger av mer eller mindre värdefullt innehåll. I fråga om koralerna hänvisar man helt naturligt utan vidare till koralboken, liksom även, när det gäller den svenska mässan, till Missale. Men därmed lämnas även fältet öppet för ett subjektivt val av kyrkopsalmer m. m., till men för enhetligheten. Eftersom vår nya koralbok även sökt tillfredsställa olika smakriktningar i överensstämmelse med ett ekumeniskt program, kommer skolsången även i detta fall att uppvisa en provkarta på olika slag av kyrkosång.

Om man sålunda måste beklaga de något kaotiska förhållandena, när det gäller kyrkosången i skolan, kan man ännu mera beklaga den missriktade strävan att befordra den kyrkliga sången genom flerstämmig sång, som i hög grad förminskar möjligheterna att på den åt skolsången anslagna ytterligt korta tiden kunna nå ett nämnvärt resultat. Huru pinsamt det än ofta visar sig vara för en lärare att efter kanske en hel termins energisk strävan med en understämma slutligen uppvisa ett resultat av ytterst lindrig rensjungning för att ej tala om storartad falsksjungning i det för lärare och elever irriterande ögonblicket, fortsätter han i alla fall troget och energiskt på samma sätt med i regel samma resultat. Varför? Jo, därför att det anses mera fint och förnämligt att pretera dålig flerstämmig sång än god enstämig sång. Man tycks icke kunna komma underfund med, att den flerstämmiga sången fordrar bestämda förutsättningar i fråga om såväl gehörsutbildning som teknik, förutsättningar vilka i regel helt eller delvis saknas. Hela vår tidsriktning tenderar mot flerstämmig sång med påföljd, att vi ha ett otal barnkörer och andra körer, medan den unisona sången, all konstnärlig sångs kärna, steg för steg dödas. Att flerstämmigheten såsom beledsagning eller såsom harmoniskt underlag med största fördel i fråga om den kyrkliga sången kan förläggas till orgeln med dess rikhaltiga resurser, till gagn för rensjungning och möjlighet till konstnärligt föredrag, är tydligtvis ett nytt arbetsfält, som behöver bearbetas. Här ha vi emellertid med säkerhet möj-

lighet till lösning av problemet om den framtida förbindelsen mellan kyrka och skola i fråga om kyrkosången. Måhända kommer kyrkan att uppträda i annan form. Statskyrkosystemet, sådant det nu förefinnes, med tvångsbeskattning av samtliga medborgare, torde av alla tecken att döma stå på avskrivning. Men varken religion eller kyrkomusik behöva därför avskrivas. Snarare torde man kunna påräkna en renässans, då alla goda krafter anspännas för att bevara och värna om de religiösa, däri inbegripet även de kyrkomusikaliska värden, som vi alldeles icke ha råd att avvara. Genom samverkan med skolans myndigheter torde den kyrkliga sången allt fortfarande kunna påräknas få ingå i respektiva skolors undervisningsplan. Säkerligen kan även frivillig överenskommelse träffas med flertalet lärare att aktivt delta i den kyrkliga gudstjänsten med unisona barnkör till ackompanjemang av orgeln och därmed icke blott förhöja gudstjänsten utan även skapa förutsättning för fortsatt rekrytering av församlingen. För den, som har erfarenhet av, vilken gripande verkan en välklingande barnkör kan ha, synes den förhoppningen icke utesluten att härmed även på ett verksamt sätt kunna befrämja ett allmännare deltagande i gudstjänsten. Då det här icke gäller något annat än användande för kyrkligt bruk av undervisningsresultat, som vunnits i skolan blir det heller icke fråga om någon extra tunga eller något överarbete för läraren. Vad som behöves, är intresse för saken samt kunskap om och vaket sinne för kyrkomusik.

Men med detta senare krav beröra vi också hela denna frågas hjärtpunkt. Intresse för kyrkomusik är naturligtvis i utomordentlig grad beroende av kunskapen om kyrkomusik. Men huru skall denna kunskap vinnas? Den musikaliska utbildning, som vid seminarierna består de blivande folkskollärarna, kan endast i ringa grad omfatta kyrkomusik i dess olika former. Ja, även den s. k. lägre organistexamen, som på sistone i dessa dagar genom Musikaliska Akademiens tillskyndelse meddelas mera musikbegåvade elever vid seminarierna, ger visserligen en något djupare inblick i musikens elementer med särskilt avseende fäst vid koralspel, svenska mässan och kyrkosång m. m., men någon historisk överblick över kyrkomusiken, dess uppkomst och utveckling med därav följande möjlighet till självständigt omdöme och bildad smak kan av lätt insedda skäl icke förekomma. De kyrkomusikaliska fragment, med vilka eleven under sina studier får att göra, få i möjligaste mån verka smakgivande och smakförädlade. Detsamma gäller i själva verket även den organistexamen, som avlägges vid musik-konservatorium, även om liturgik här tillkommer och den tekniska utbildningen utvidgas. Där musiklekrarexamen absolveras, förekommer visserligen musikhistoria med estetik. Men denna framställning blir helt naturligt i själva verket närmast ett teoretiskt studium, som dessutom åtminstone förr mera avsåg kompositörerna och deras liv än ett verkligt inträngande i deras verk. Dessa senare studier äro i regel endast förbehållna ett fåtal. Hela problemet skulle således praktiskt taget anses olösligt, om icke möjligheten funnes att erhålla en sakkunnigt uppgjord plan med hänvisning till för såväl skolan som för kyrkligt bruk valda lämpliga kyrkomusikaliska stycken. En dylik plan äga vi f. n. visserligen i koralboken, missale, vesperale och hymnarium. Men det

säger sig själv, att en lärare även med detta rika material kan stå handfallen just inför myckenheten. Skall han sedan göra sitt urval i skuggan av prästerlig överhöghet, kan det hända, att denna riktar hans smak ensidigt antingen på det klassiskt formella eller, vilket oftare är fallet, på det musikaliskt sett minst värdefulla. Frågan är så mycket mera komplicerad, då det här gäller icke endast kyrkomusiken renodlad såsom sådan, utan även i hög grad denna såsom verkligt uttryck för religiositet och andakt. Och härvidlag blir traditionen ofta utslagsgivande. Ingen kan förneka, att en kyrklig sång kan vara uttryck för verklig religiös känsla och entusiasm, även där den icke tillfredsställer mycket minimala fordringar på god kyrkomusik. Å andra sidan kan kyrklig musik, även om den följer de bästa klassiska förebilder, bli stel och dogmatisk, om den saknar den inre värme, som utgör en nödvändig förutsättning för all levande musikutövning. Dessutom måste vid all församlingssång hänsyn tagas till de musikaliska förutsättningar, församlingen, generellt sett, äger. Ett lämpligt urval av kyrklig musik, lämpad för såväl skola som kyrka, torde därför överstiga menige sånglärares förmåga. Skall ett samband mellan skola och kyrka i fråga om kyrkomusik kunna bibehållas, måste dock ett sådant urval göras och tillhandahållas såväl lärare som kyrkomusiker. Och det bör göras snart. Ingenting är mera ofruktbart än ett planlöst arbete. Vill man åstadkomma en verklig kyrkomusikalisk folkuppfostran, måste den gå genom skolan. Och denna måste äga en icke endast kvalitativt lämplig utan även kvantitativt begränsad litteratur för ändamålet. Därmed skulle också en i hög grad önskvärd enhetlighet kunna åstadkommas inom kyrkomusiken. Vad man härvid närmast kunde önska vore, att vidsynthet och ej extrem kyrkomusikalisk dogmatik finge sitta i högsätet. Man kan förvisso även i detta fall stirra sig så blind på det formella, att man glömmet det reella. Vill man verkligen ha skolan med i det kyrkomusikaliska arbetet, måste man dessutom låta den pedagogiska sakkunskapen komma till tals. Säkerligen vore det till gagn för hela det kyrkomusikaliska arbetet i vårt land, om en överarbetning av befintligt kyrkomusikaliskt material med hänsyn till skolbruk gjordes exempelvis av koralboks-kommittén efter skolsångspedagogernas hörande. Därvid skulle icke endast det nyss nämnda urvalet av koraler och alternativ ur svenska mässan kunna komma till stånd utan även ett betydligt utvidgat material av kyrkliga hymner för unison barnkör med orgelbeledsagning åstadkommas. Egendomligt nog, synes i vårt hymnarium endast John Morén ha haft blick för behovet av dylikt material. Redan hans namn synes emellertid borge för, att en värdig kyrkomusikalisk stil kan bibehållas även när det gäller kyrkliga kompositioner för barnkör.

För den, som icke äger erfarenhet av skolungdomens eget intresse för hymnsång vid den allmänna gudstjänsten, ber jag få nämna, att vid de s. k. skolgudstjänster, som under flera år anordnats i den kyrka, där jag tjänstgör, hymnsång utföres under respektive sånglärares ledning alternativt av ungdom från olika skolor, seminarier, allmänna läroverk, flickskolor och folkskolor med påvisbart starkt intresse hos eleverna själva. Vid ett tillfälle måste jag på en högtidsdag till och med avlysa kyrkans egen kör för att ge rum åt eleverna från en flickskola, som ansågo sig

förbigångna i sin "tur" under läsåret. På landsbygden, där möjligheterna till en verkligt god flerstämmig kyrkokör ofta äro rätt små, skulle en anordning med sång av barn alternerande från olika skolor, icke endast lösa frågan om hymnkör vid den allmänna gudstjänsten utan även verka i hög grad stimulerande på det allmänna sångintresset till gagn för både skola och kyrka.

Härmed har jag naturligtvis ingalunda velat draga i härnad mot flerstämmiga körer för vuxna, där körerna äro av verkligt god beskaffenhet och äga något konstnärligt värde. Men jag betonar starkt, att dessa körens verkliga värde i regel väsentligt överskattas, medan deras brister lika ofta och lika väsentligt underskattas och förbises.

Ett moment, som icke kan eller får förbises i den föreliggande frågan, särskilt när det gäller inövandet av unisona, för den kyrkliga gudstjänsten lämpliga hymner, är *lärarekompetensen*.

Jag förbigår naturligtvis de fall, där läraren, vare sig han äger kompetens eller icke, saknar intresse för "kyrklig" sång och av denna anledning avhåller sig från att medverka vid gudstjänsten. Tvång kan härvidlag icke utövas.

Men även i de fall, där viljan visar sig vara god, kan det hända, att förmågan icke står i proportion därmed. Kyrklig musik, även i denna enkla form, förträder en bestämt avgränsad stil och fordrar en motsvarande stilkänsla. Men denna senare kan knappast erhållas på annat sätt än genom ett om än ytterst begränsat specialstudium. Den viktigaste studieformen härvidlag är *hörandet*. Ett enda åhörande av verkligt god hymnsång är säkerligen mera befruktande än långa teoretiska utläggningar. Om läraren före inövandet av en hymn finge höra, huru denna rätteligen bör tolkas, vore därmed oerhört mycket vunnet. I våra dagar bör ett sådant hörande också vara möjligt. Med den fullkomning, gram-mofonen nu vunnit, är denna ett ypperligt undervisningsmedel för både lärare och elever. För icke många dagar sedan hörde jag hemma hos ledaren för Palestrinakoret i Köpenhamn, magister Wöldike en gram-mofonreproduktion av ett par kyrkliga hymner, insjungna under hans ledning, där allt utan undantag var förebildligt även för de största finsmakare. Att den ena hymnen sjungits 16 ggr, innan reproduktionen godkändes av ledaren, visar noggrannheten hos denne. En dylik reproduktion kan man få höra, huru många ggr som helst.

Vad vi således behövde vore ett bibliotek av insjungna kyrkliga hymner, särskilt sådana för unison kör med orgelbeledsagning eller eventuellt à capella, vilka av lärare och elever kunde noggrannt studeras och i gör-ligaste mån efterbildas. Det vore en fortbildningskurs av billigaste och förträffligaste slag med en lärare, som aldrig tröttnar. Naturligtvis måste man härvidlag förutsätta en verkligt god och konstnärligt tillfredsställande insjungning, om den skall kunna tagas till mönster. Men även om de allmänna principerna för tonbildning, rytm och föredrag, tillämpade på kyrklig sång, härigenom kunna med fördel studeras, bör den enskilde läraren-dirigenten även få tillfälle att *se*, huru det levande materialet behandlas för erhållande av det önskade resultatet. Det vedsågararbete, som med svett och möda ofta utövas vid dirigeringen, bör avlysas. Diri-

genten bör lära sig att med varsam hand och utan onödigt yttre våld tända den heliga elden samt inspirera sina medtjänare i hymnsången att, gripna av hymnens strofer, från musikens offeraltare höja sin själ i helig andakt till den Eviges tron. Detta sker icke genom stora later och starka ord. Det sker genom ödmjukt tjänande. Försjunknen i musiken själv, vinner dirigenten den bästa inställningen för att kunna giva hymnsången dess rätta karaktär: en religiös högtid, en sann och levande gudstjänst. Teknik är god och nödvändig. Men med teknik ensamt kan ingenting rätt tolkas.

Slutligen ber jag få påpeka en omständighet, som bör ta respektive organisters och kantorsers verksamhet i anspråk, även där de icke samtidigt äro lärare i skola.

Det inträffar, som bekant, icke så sällan att lärare tillsättas i skolan även på landsbygden, vilka icke äga någon musikalisk förmåga och följaktligen icke med bästa vilja kunna åstadkomma en musikalisk prestation av något slag. I detta fall ligger det nära till hands, att organisten-kantorn, som brukar företräda den musikaliska bildningen i sin ort, får ingripa hjälpende och stödjande. För den kyrkliga musiken vore en dylik fackundervisning av bestående värde, därest kyrkomusikern vinnlägger sig om att jämväl bli en god undervisare. Med de hjälpmedel, som äro till finnandes, bör god kyrkomusik kunna även i fortsättningen förberedas i våra skolor, om alla goda krafter enas att draga sitt strå till stacken för det helas väl.

Det har icke varit meningen och icke heller möjligt att på de korta minuter, som anslagits till denna framställning, allsidigt och uttömmande behandla detta rika ämne. Jag har endast velat peka på förhållanden, som snart komma att inträda, och som i sig innebära en fara att förlora ett för kyrkosången omistligt stöd: skolan. Det har också synts mig behöfligt att peka på ett eller annat arbetsområde, där den goda viljan och det musikaliska nitet och kunnandet i förening kunna icke endast förekomma denna fara utan även föra kyrkomusiken framåt med enkla, för flertalet tillgängliga medel. Till förverkligande av detta mål kunna Sveriges organister och kantorer verksamt bidra. Låt oss, med blicken fäst på kyrkomusikens framtid i vårt land, räcka varandra händerna och gemensamt inför detta heliga verk försäkra: Vi vilja alla vara med!

O. Holmberg.

Församlingssången.

I. *)

Efter att inledningsvis ha framhållit att frågan om åstadkommande av en livaktig församlingssång ej låter sig lösas genom enbart musiktekniska åtgärder utan på det närmaste sammanhänger med församlingens, det sjungande subjektets, beskaffenhet, framställde tal. fyra församlingstyper,

*) *Kyrkoherde Allards inledningsanförande meddelas här i av honom själv verkställt sammandrag. Läsarna hänvisas även till hans uppsatser i Tidskriften: 1926 sid. 49 ff. och 85 ff. samt 1927 sid. 97 ff.*